

Néhány reflexió Vezér Erzsébet reflexióira

Vezér Erzsébet egy kicsit tévesen értelmezte írásomat, amely távolról sem tekinthető Lukács-bírálatnak. Az én olvasatomban legalábbis az egy részleges és (minimum) tiszteletteljes **Eörsi**-bírálat. Elismerem, hogy kissé igazságtalan **Eörsivel** szemben, mert – egyrészt – teljesen érthető, hogy a Mester iránti szeretet pillanatokra elhomályosítja tisztánlátását, és mert – másrészt – valójában az a meglepő, hogy a személyes közelség dacára mégis milyen kritikus tud lenni Lukácssal szemben. Akárcsak – mint a reflexióból is kitűnik – Vezér Erzsébet. De – akárcsak **Eörsinél** – minden kritikai megjegyzését makacsul követi egy „de...”.

Az alapvető különbség kétségtelesen Lukács megítélésének érzelmi vonatkozásaiban keresendő. Furcsának találok, hogy a minden sorában személyes involváltságáról tanúságot tevő Vezér Erzsébet veti szememre a tárgyilagosság hiányát. Ráadásul még politikai beállítottság tekintetében sem érezhetem magam elfogultnak: a legtávolabb áll tőlem mindenfajta szemellenzős baloldallelenség. Személyes érdeklődésem fontos figurái között olyan filozófusok vannak, mint Benjamin, Adorno, Habermas vagy Lyotard. Én is tudok Lukács széleskörű elismertségéről; mindazonáltal jópár kaliberrel kisebb gondolkodónak tartom őt az említettek-nél. És jóval militánsabbnak. Ahogy az egyébként szintén meglehetősen militáns Bloch fogalmaz Lukács alapbeállítódása kapcsán: „a kategorikus imperatívusz revolverrel a kézben”.

Abba a komoly feladatba, hogy részletesen leírjam, miért áll tőlem távol a lukácsi mentalitás és teória, akárcsak ezek derivátumai: politikai magatartása és esztétikája, itt nem vághatok bele. De jelezni szeretném, hogy a (mellékesen: kivétel nélkül **Eörsi** által) „kiragadott részleteket” és „jellegtelen élettényeket”, „néhány szerencsétlen mondását vagy

cselekedetét”, én nem „félrecsúsásoknak”, hanem az élet és az életmű logikus korolláriumainak tartom. Vagyis, akárcsak **Eörsi**, én is „beágyazom őket Lukács emberi és szellemi fejlődésébe”, csak ez utóbbit sokkal negatívabban ítélem meg.

Senki sem állította – mert nem igaz –, hogy Lukács elitelő véleményét, a *Tragédiáról* Rákosi hatására alakította volna ki. Az **Eörsi** által idézett Lukács-i szellemesség – „Miért pont abban az egy kérdésben vesszek össze Rákosival, amiben egyetérték velem?” – demagógiája abban érhető tetten, amennyiben azt játssza el, hogy a probléma esztétikai természetű. Vezér ugyanígy próbálja kezelni, amikor arra hivatkozik, hogy Lukács már 1908-ban bírálta a művet. A történet egészen másról szól. Tévedés, hogy nem ismertem volna el Lukács jogát, hogy „az életét és a szabadságát védje”. Ellenkezőleg. Részletesen indoklom, miért nem ítélem el Lukácsot, amiért kötélnek állt. **Eörsi** kommentárját is csak egy kicsit: saját mércéje szerint.

Azt, hogy Pozsgay Imre mennyire „jó magyar ember” vagy mennyire nem, vagy hogy Jány Gusztáv a „nemzetközi bolszevizmus ellen harcoló hős”-e vagy sem, nem érzem szorosan a témába vágónak. És azt kiváltképp nem gondolom, hogy a más által elkövetett „kevésbé rokon-szenves” bűnre hivatkozva fel lehetne menteni bárkit is.

Ha valóban igaz, hogy 33-ban „a kommunista Lukács Györgynek erkölcsileg nem volt más lehetősége, mint a Szovjetunió”: annál rosszabb a Mesterre nézve. Tudom, meglehetősen illetlen dolog némi történelmi rálátás birtokában számonkérni korabeli döntéseket. De két érvem van arra, hogy lett volna más erkölcsi lehetősége.

Ha elfogadjuk – Wittgenstein „definíciója” nyomán, – hogy a szó jelentése = használata, akkor ma

már valóban nincs mit kekeckedni: Joseph McCarthy, Karl Popper, Friedrich von Hayek és Torgyán József egy húron pendülnek Lukács Györggyel és Vezér Erzsébettel: a *kommunizmus* fogalma ma már valóban kizárólag a szovjet típusú társadalmi berendezkedést jelenti, mert kizárólag így használják. Ám ne felejtsek el, hogy ami ma egyeduralgató fogalomhasználati szokás, az akkor tévedés, önáltatás vagy hazugság volt. Kétségtelen, hogy a „java” még csak azután következett, mindazonáltal 33-ban nagyjából pontosan tudni lehetett, hogy miféle hely is az a sztálini Szovjetunió, és mennyi köze van a baloldal legjobb hagyományaihoz, amelyek *akkor még* szintén a „kommunizmus” szót tűzték zászlajukra. Igazán sajnálatos, hogy a sztálini szóhasználat győzedelmeskedett, és nem valamely szelíd, megfontolt, vértelen (mondjuk: horkheimeri) változat. Lukács harminchármas döntésével az előbbit segítette. Mivel egyáltalán nem feltételezek róla valamiféle ördögi rosszindulatot, úgy gondolom, hogy a legtöbb „kommunista” vezetővel ellentétben az ő „kommunizmus = Szovjetunió” képlete nem hazugság, hanem vagy tévedés, vagy önáltatás eredménye volt, s így semmiképpen sem az egyetlen erkölcsi lehetőség. Ami viszont „a sors” ördögi rosszindulata: Lukács e döntésével (is) *mindenfajta* „kommunizmus” kompromittálásához járult hozzá.

A második érvem ugyanezt ragozza, de konkrét: Adorno, Benjamin, Brecht. Akiknek esete 33-ban nagyjából ugyanaz, mint Lukácsé: nagy formátumú intellektusok, zsidók, elkötelezett baloldaliak. Ők nem követik el azt a tévedést, miszerint számukra az egyetlen erkölcsi lehetőség a „kommunista” Szovjetunió lennie.

Igazi meglepetéssel olvastam Vezér Erzsébet felvilágosítását kissé köz-

helyszerű megállapításom kapcsán: „vaskos tévedés”, hogy Lukács nem ismerte fel az igazi nagyságokat a művészetben. Lukács teljes mértékben ideológiai ítélkezése és ebből fakadó érzéktelensége olyannyira evidens és közismert tény, hogy erre az ellenvetésre – Isten látja lelkem: a „fölnyenes lekezelés” egy szikrája nélkül – csak a Bacsó-filmből ismert Bástya elvtárstól tanult mondattal tudok reagálni: „Nem nyitok vitát.” Kissé eufemisztikusnak tűnik az a megfogalmazás, hogy Lukács „nem írt minden külföldi klasszikusról”. Az írásomban szereplő tetszőleges és röpké felsorolás egy igen hosszú és tekintélyes névsort hivatott helyettesíteni. Lukács számára gyakorlatig az egész huszadik század művészete „kiesik”. Lukács ezekről nem egyszerűen „nem írt”, hanem – különböző erősséggel – ellenezte illetve ignorálta őket, száműzte ezeket a szerzőket a „haladó művészet” tereumáról. Ha valaki mégis megúsza – ismétlésekbe kell bocsátkoznom –, az kizárólag ideológiai alapon volt lehetséges. Ez esztétikájának alapjait érinti, és nem mellékes körülmény. A kiválasztottak között véletlenszerűen előfordulhatnak klasszikusok is. Így pl. az emlegetett Ady és Bartók. De érdemes egy pillantást vetni arra a sokatmondó gondolatsorra, amelyet a Mester az **Eörsi István** és Vezér Erzsébet által készített interjúban mond el,

PAPP ÁGNES KLÁRA

Visszafújta a szél

avagy mitől lesz klasszikus egy lektűr?

Elképzelhető, hogy az olvasóközönségnek elege lett a vágyait tökéletes szereplőkkel és még tökéletesebb happy endekkel kiszolgáló lektűrrodalomból, és visszaréved a szívszorongató elválásokra, a vonzó, ám esendő hősökre és hősnőkre? Vagy az *Elfújta a szél* reneszánszát csak a *Scarlett* megnyugtató befejezése utáni vágyakozás okozná?

Maradjunk az első eshetőségnél.

ti. hogy miért jó Bartók, és miért nem Kodály; miért jó Ady, és nem jó Babits. A végeredmény lényegtelen – más okok miatt tökéletesen egyetért vele egyébként –, hanem az érvelés! Par excellence zenei vagy poétikai érvek nem számítanak, bezzeg a „forradalmi vonatkozások”.

Mindez persze üdvözlendő, amíg egy elgondolkodtató vélemény a sok közül, és nem cenzori radír Rákosi kezében.

Az ideológiai korlátoltságtól mentes fiatalok művei persze sokkal érdekesebbek, mint *Az ész trónfosztása* vagy az *Adalékok*. Ám „a rafinált kifejezőmód” „tetszelgéseit” (Arnold Hauser) lehántva végeredményben azok is a könyörtelenül teoretikus leegyszerűsítések és trivialitások ijesztő csontvázára épülnek. „Abból, amit a művészet filozófiájának neveznek – írja Friedrich Schlegel –, rendszerint e kettő valamelyike hiányzik; vagy a filozófia, vagy a művészet.” Ez utóbbi esetnek a megtestesült ideáltípusa Lukács esztétikai életműve, ideértve a *Heidelbergi esztétikát* éppúgy, mint *Az esztétikum sajátosságát*.

Végezetül elnézést kérek, hogy az életmű tételes, részletes, *igazi dezavválásával* (ismét) adós maradtam. Ehhez a feladathoz azonban nem érek kedvet.

Farkas Zsolt

letes főhősre, és a kalandok, félreértések és szakítások után ne mennyei bodogságra vágyják? Vagy más oldalról közelítve meg a kérdést: határt szab-e az olvasó befogadóképessége a fordulatok váratlanságának, a boldogság fokozásának, a szereplők vonzerejének? Hiszen az csak természetes, hogy minden szerelmesregény minden *Scarlett*-jének boldogságot kívánunk – az olvasás pillanatában annyira, mintha csak magunknak kívánnánk –, hogy csalódása és öröme könnyet csal szemünkbe, hogy tévedései láttán olyan bosszúságot vagy fájdalmat érzünk, amelyet mindennapi körülmények közt saját helyrehozhatatlan cselekedeteink okoznak. Ilyen intenzív azonosulás után (ami előfeltétele a lektűrrelvezetnek) hogyan lehetséges, hogy a csak halvány reményt felcsillantó, lemondással és szenvedéssel teljes történet elnyeri tetszésünket?

A siker egyik titka épp a szakadtalan vágyakozásban rejlik. Az álmodozáshoz semmilyen megvalósulás, beteljesülés sem méltó – ezzel az igazsággal igencsak tisztában lehetett Margaret Mitchell, ellentétben Alexandrával Ripley-vel, a *Scarlett* írónőjével. Olyan vágyakat ébreszt szereplőiben, amelyek visszhangra találnak az olvasó lelkében is, hogy ez a vágy és megvalósulatlanság közt feszülő ellentmondás állandó érzelmi aktivitásra sarkalljon, és arra, hogy még ha pontosan ismerjük is a történetet, az újraolvasással akkor is új remények ébredjenek bennünk. Annyira azonosulunk a főhősökkel, hogy nemcsak az ő tulajdonságait – szépségüket, lelki- és akaraterejüket stb. ... – tekintjük a magunkénak, hanem a mi vágyainkat, akaratunkat és főképpen tisztánlátásunkat is a szereplőknek tulajdonítjuk. Ebből fakad az a tünet, hogy akárhányszor olvassuk is el a regényt, mindig bízunk benne, hogy *Scarlett* még idejében ráébred vakságára, és Rhett Butler karjai közé omlik – ami persze sohasem következik be. Ha egyszer azonban elvész a remény, akkor az egész regény érdektelenné válik. Ugyanez a helyzet a beteljesüléssel, a történet folytatásával: kioltja a regényt éltető reménykedést.

Margaret Mitchell tudott arról gondoskodni, hogy ez a remény és vágyakozás egy pillanatra se lankadjon.